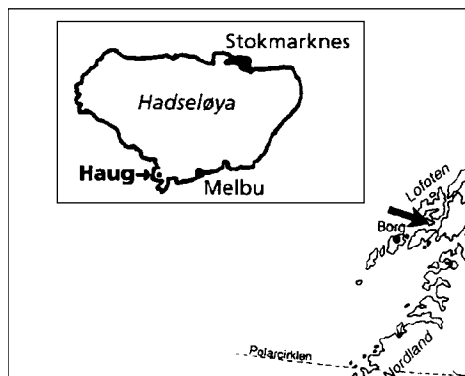

Haug på Hadseløya: Gravplass fra kristningstiden

Under omlegging av hovedveien rundt Hadseløya i Vesterålen i 1986 fant Nordland Vegkontor skjeletter og tykke kulturlagsakkumulasjoner på gården Haug, et par kilometer vest for tettstedet Melbu på sørsiden av øya (kartet). Sommeren 1987 foretok Tromsø Museum arkeologiske utgravninger i denne gårdshaugen. Østre del av haugen lå over et gravfelt som har vært ca. 50 x 20 meter, kanskje større. I søndre og østre del av gravfeltet lå gravene svært tett og i flere nivåer over hveran-

dre. Mot nordvest lå de mer spredt. Utgravningen måtte konsentreres om et felt på ca. 3 x 3 meter langs sørøstsiden av gravområdet, fordi dette allerede var åpnet da veiutbedringen ble påbegynt. Gravfeltet inneholder trolig ca. 1300 graver.

Utgravningene avdekket 13 uforstyrrede graver eller deler av uforstyrrede graver. Skjelettmaterialiet fra disse gravene, og omrotede ben fra ødelagte graver, er undersøkt antropologisk, under en tverrfaglig synsvinkel.

Levde sunt og strevsomt

SKJELETTENE bærer preg av at befolkningen på Haug har levd et strevsomt liv med tunge fysiske belastninger. Men knoklene var velutviklet, og flere individer var forholdsvis høyvokste og hadde oppnådd en høy levealder. Dessuten var det relativt få sykelige forandringer i knoklene.

Gode ernæringsforhold

Disse forholdene viser at befolkningen har levd et sunt liv, og at det sannsynligvis var gode ernæringsforhold under oppveksten.

Blandet gravskikk

Gravskikken på Haug var meget blandet, med både kristne og førkristne elementer. Skjelettene stillinger i kistene fremviste stor variasjon, fra mageleie til sovestilling (liggende på siden med knærne trukket opp) og utstrakt ryggleie. Gravenes orienteringer varierte over mer enn en kvart kompassrose. På dette tidlige stadium i kristningsprosessen er det mulig at kristen grav-

skikk ennå ikke var fullt ut etablert i dette lille nordnorske samfunnet.

Ryggleie vanlig

På kirkegårder andre steder i landet fra de påfølgende århundrene, da kristendommen var fast etablert, ble de døde lagt til hvile i utstrakt ryggleie i graver som var orientert vest-øst, med hodet i vestenden av graven.

Den viktigste årsaken til å identifisere noen av gravene på Haug som kristne, er gravplassens tilknytning til kirkebygget, og det faktum at noen av gravene er yngre enn denne kirken.

Verdifull informasjon

Undersøkelsene av skjelettmaterialiet og gravene fra Haug på Hadseløya har gitt oss verdifulle bidrag til vår kunnskap om mennesker, levkår og gravskikk i kristningstiden i Norge, en periode som det tidligere ikke har vært satt direkte søkelys på blant fysiske antropologer.

Utsnittet av gravplassen som ble undersøkt sommeren 1987 er ikke typisk for en middelalderkirkegård. Disse likstillingene er sjeldne i kristne middelaldergraver.

Middelaldrende kvinne, 160 cm høy

35-45 år var denne kvinnen da hun døde. Skjelettet er på det nærmeste komplett og velbevart, med kraniet intakt. Kroppshøyden er beregnet til ca. 162 cm, basert på største lengde av høyre lårbein.

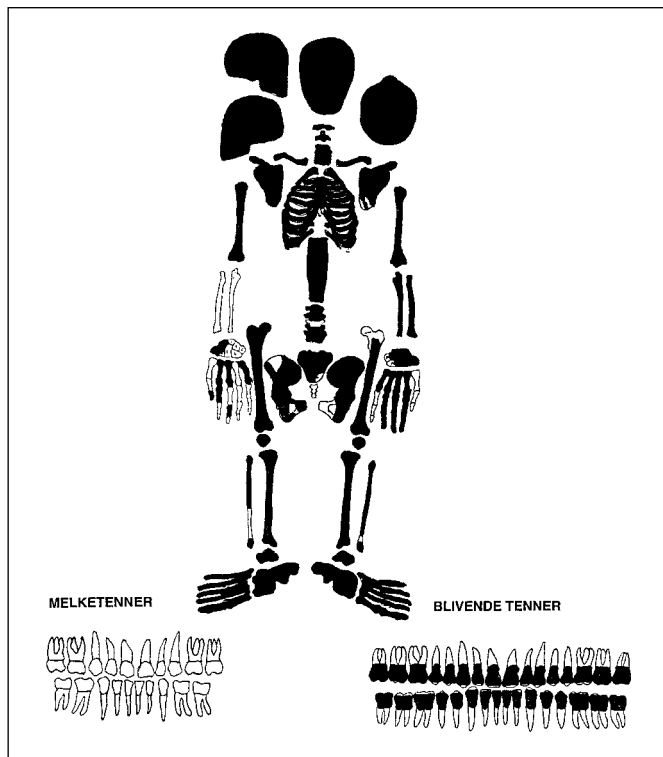
Smalt ansikt

Ansiktet hennes var høyt og smalt, med et middels høyt og bredt overansikt. Øyenåpningene var lett asymmetriske, høyre lav og bred, mens venstre var middels høy og bred. Neseåpningen var middels bred. Det er spor etter slitasje-

gikt mellom kraniet og øverste nakkevirvel, og kraftige spor av slitasjegikt i nederste nakkevirvel og øverste brystvirvel. Det er ingen spor etter caries, men endel til dels kraftig tannstein finnes særlig i underkjeven.

Lå på ryggen

Skjelettet lå i kiste, utstrakt på ryggen med venstre arm strakt ned langs siden. Høyre overarm lå strakt ned langs siden, mens underarmen manglet. Hodet hvilte på venstre side.

Fra eldre jernalder

De arkeologiske undersøkelsene av den østlige delen av en gårdshaugen på Haug i 1987 avdekket blant annet rester av en bygning og del av en gravplass.

¹⁴C-dateringer av gårdshaugen spenner fra eldre jernalder til nåtid. Bygningen og gravplassen ble ¹⁴C-datert til mellom ca. 955 og ca. 1255 e.Kr., med en sannsynlig aktiv bruksperiode for gravplassen mellom ca. 970 og ca. 1070 e.Kr. Dette er tidsrommet da religionsskiftet i Norge fant sted. Bygningen er tolket som en kirke. Gravene var både fra førkristen og kristen tid, og noen av gravene var eldre enn kirken, andre yngre.

Godt bevart

Skjelettmaterialet var usedvanlig velbevart, og det var mulig å foreta et stort antall målinger og observasjoner. Materialet omfattet både menn, kvinner og barn. Det var fire barn og 26 voksne i materialet. Aldersfordelingen blant barna var fra nyfødt til ca. 8-10 år. Blant de voksne var det 11 unge voksne, 12 middelaldrende og tre gamle individer. Blant 22 kjønnsbestemte skjeletter var det 13 menn og ni kvinner. Fire barn og fire voksne skjeletter kunne ikke kjønnsbestemmes.

Hvem ligger begravet?

Det var mange problemer knyttet til skjelettmaterialet: Antall individer, kjønns- og aldersfordelingen, spor etter sykdommer og skader, og tannforholdene.

Vi vet lite om levekårene i et lite øysamfunn nord for polarsirkelen rundt år 1000 e.Kr, og analysene av skjelettmaterialet bidrar til vår kunnskap på dette området. En annet spørsmål er hvem som er begravet på gravplassen. Haug ligger i et område som var og er bebodd av samer og nordmenn. Vi vet ikke meget om relasjonene mellom disse to gruppene for tusen år siden.

Trolig også samer

Skjelett- og gravmaterialet fra Haug bød på en enestående mulighet til å undersøke hvor vidt disse to etniske gruppene for eksempel benyttet den samme gravplassen. Forhold både ved grav- og skjelettmaterialet antyder at materialet kanskje omfatter både samer og nordmenn. Spredte trekk i materialet kan tilskrives den ene eller den annen gruppe, men trekkene er ikke spesielt markert. Det har ikke vært mulig entydig å identifisere individer med hensyn til etnisk tilhørighet, med én unntagelse: den korte mannen i én av gravene kunne være same. Målene på knoklene her ligger innenfor variasjonsbredden for samiske skjeletter, og utenfor

variasjonsbredden for nordiske skjeletter.

Gravplassen var i bruk både før og etter religionsskiftet i Norge. Analyser av graver og skjeletter vil i vesentlig grad kunne bidra til vår kunnskap om kristningsprosessen i denne delen av landet.

Dødsalder 37 og 48 år

Gjennomsnittlig dødsalder for menn var 37,3 år, og for kvinner 48,1 år. Alle kranier som kunne undersøkes var lange og smale, dvs. langskallede. En av mennene var usedvanlig kortvokst, bare 155,3 cm. Det er mulig at denne mannen var same. Gjennomsnittshøyden for de andre tre mennene er beregnet til 172,8 cm. Gjennomsnittshøyden for kvinner var 160,8 cm.

Blant forandringer på skjelettene som følge av sykdommer og skader var det i flere skjeletter meget kraftige spor etter slitasjegikt, spesielt i skulderleddene. Tannslitasjen var gjennomgående ganske kraftig.

Stoffet er hentet fra

NIKU Fagrapport 002

Berit J. Sellevold:

«Haug på Hadseløya:

En gravplass fra kristningstiden. Antropologiske undersøkelser av skjelettmaterialet».